

Julie Sandbakken

Han far, Ole Davidsen, var fra Byvegen i Skreien. Mor, Kari Steffensdatter, var fra Oppegård i Totenvika. Til å begynne med bodde de ei tid i Byvegen. Men da far var glad i det sterke (brennevin), fikk mor det til slik at de flyttet til Johnsrud ute i Skreiberga. Der var det ikke så lett å få tak på sterke saker.

Senere flyttet de til Nordre Fjellhaug i Totenvika, og der ble jeg og min tvillingsøster, Marthe, født 20/12-1863.

Far og mor hadde i alt sju barn, hvorav tre døde som små (difteri). Bror min, Steffen, var eldst, og deretter kom ei jente som hette Dorthe.

I 1864 flyttet vi til Årsbybakken, hvor mor og far ble husmannsfolk under garden Årsby. Her levde mor, far og vi fire barna til 1880.

Plassen, Årsbybakken, var om lag på åtte mål, og av dette brøt far opp nokså mye. Jeg husker han tok ei stor veit tvers gjennom eiendommen. Vi dyrket bygg, litt havre, poteter og høy. Litt skrapslått fikk far hos gardbrukeren, så vi fødte to kuer og en to-tre sauer. Havnerett hadde vi i heimskogen om våren, og om sommeren hadde vi havnerett (sammen med gardens kuer) på Oppegårdsetra. Ved fikk vi ta i skogen, og det var helst tørrgran og kvist.

Ved husene stod tre apaler og noen ripskjerr. Husene på plassen hørte garden (Årsby) til. Brukere på Årsby var den tid Anners og Nikoline. Gardbrukeren skulle holde husene i stand, men far, som også var tømmermann, måtte nok for det meste holde husene i stand sjøl.

På bruket var det en stuebygning med kjøkken og to andre rom (stugu og kammers). Så var det låve med fjøs. I største rommet, stugua, var det to senger, et stort roskåp, et skatoll, et bord, noen stoler og en liten kokeovn. I kjøkkenet var det peis, og der kokte vi for det meste maten vår i gryter som vi hengte i en skjerding. Der var det også et bord, noen stoler og noen hyller. I kammerset var det en liten ovn og en slagbenk (dragbenk) og et par stoler. Det lå oftest to i hver seng om natta. Noen få blomster stod i vinduene (glasa), og på veggen hang noen bilder.

Når vi åt, brukte vi treskjeer, trefat og leirfat, og til sild brukte vi oftest tretallerkener. Men vi hadde nok også kopper og tallerkener av steintøy.

Kostholdet var nå ikke så svært, men jeg kan ikke si at vi lei nød. Vi hadde nok omtrent samme slags maten på plassen som på garden. Men der hadde de nok mer suvl (smør, fleisk, kjøtt). Om morgenen var det gjerne kaffe eller mjølk, lumpe, vafler, litt smør og kanskje ost. Til dugurd (9-10), mjølkvelling, myssmørvelling, flatbrød, litt smør og pultost (særlig om sommeren). Til middags (ved 2-3-tida) poteter og fleisk eller kjøtt eller vassgraut og mjølk. Til kvelds gjerne det samme som om morgenen. Det ble nok somme tider for lite mjøl og somme tider mjølk også på bruket, men det fikk vi for det meste kjøpt på garden og betalt med penger. Prisen var omkring 1 for skummet og 2 skilling for nysilt mjølk pr. liter.

Med klær var det nok ikke så rart i min oppvekst. Mor vov gjerne en ven for året til underklær og laken. Til overklær kjøpte vi for det meste, og det var mest bomullstøy. Klærne var mest de samme helg som søkn med litt nytt en sjelden gang. Til sko brukte vi alminnelige lærsko, som far stelte på når de ble for dårlige. Men vi hadde bra hosor (strømper) og side stakker. Underbukser hadde vi ikke og yttertøy var det lite av. Karene kunne ha ulltrøye eller frakk (jakke). De voksne hadde nok bedre klær, som de brukte borte (kirke og lignende). Da brukte kvinnfolka sjal. Det var svært sjelden vi kunne få et klesplagg av andre (utenfor heimen).

Avgiften for plassen ble betalt med arbeid. Far skulle arbeide på garden i våronn, slåttonn, skurd – og potetonn. Men far, som også var tømmermann, arbeidet på garden bare i vår- og slåttonn. Resten (i skurd- og potetonna) måtte mor og vi barna være der. Jeg husker at vi én høst skar ti mål på Årsby. Far kunne da drive med tømmermannsarbeid for andre og tjene noen penger. Han hadde da 1 mark dagen og kosten.

Uten om pliktarbeidet på garden var mor der på flatbrødbaking og slaktning og fikk gjerne litt mjøl og kjøtt for arbeidet. Hun var også borte hos andre på baking og hadde da omkring 12 skilling dagen. Far skulle ha hester og redskaper på garden til det nødvendige arbeid på plassen. Om vinteren hugg han tømmer i Årsbyskogen og hadde da om lag 8 skilling dagen.

Det hendte også at mor og (eller) vi barna var borte hos andre og arbeidet når vi var ferdige på Årsby. Jeg husker at Marthe og jeg var på Reinsby og skar to mål sammen en høst. Da vi var ferdige, fikk vi 12 skilling hver for målet og 3 skilling hver fordi vi hadde vært så flinke. Men vi åt heime.

Når vi var ferdige med slåtten på Årsby om sommeren, fikk vi gjerne sláttegraut. Far fikk gjerne ei flaske brennevin til jul. (Han far ble ellers bedre med drikken etter som årene gikk, men det vanket nok ei mønsåsskål somme tider).

Det var nokså stor standsforskjell i min ungdom. På Årsby var det nok ikke så rare greiene på den tid. Det var bare så vidt de klarte seg sjølve.

Jeg gikk på Fagernes skole og hadde Følsvik og Pettersen til lærere. Følsvik ble sinnssjuk og ble bortsatt på forpleining. Pettersen var lærer her i 43 år. Vi lærte da å lese, skrive og rekne litt.

Vi småjenter hadde da noen leiker som vi dreiv med somme tider. Vi dreiv med hyppekuler, stelte med steiner, kongler, småhus og lignende. Det var sjelden vi fikk dukker eller kjøpte leiker. Kan huske vi fikk noe småtteri av Steffen bror når han kom heim fra fløytinga på Mjøsa.

Dorthe, eldste søstera mi, giftet seg med Karl Dalen, og de bodde en tid på Haugen og siden på Høgbakken. Her døde hun omkring 1915. Steffen bror reiste til Amerika i 1879 og han sendte billett til far som sa opp husmannsplassen Årsbybakken og dro etter til Amerika i 1880. De hadde da vært husmannsfolk under Årsby i 16 år.

Da far reiste til Amerika, flyttet mor til Dorthe, søster, på Haugen og bodde der til i 1883. Marthe og jeg var da borte og tjente. Men så giftet Marthe seg med Håkon Hiken, og i 1883 reiste både de og mor etter til Amerika.

Far arbeidet som tømmermann også etter at han kom til Amerika. Han trivdes bra der borte, men mor kunne ikke finne seg til rette. De er døde for lenge siden nå, og jeg så dem ikke mer igjen. Steffen og kona ble farmerfolk. De er også borte nå, men 2 sønner har farmen. Håkon og Marthe ble også farmere. De fikk mange barn. Også de er døde nå. Marthe døde i 1955 og var da 91 ½ år gammel.

Så får jeg fortelle litt mer om meg sjøl: I konfirmasjonsalderen tjente jeg en tid hos Håkon og Mina Årsby, som da bodde på Hjell. Kom så til Helene Fjørkenstad (vestgarden) og var der i fem år. Helene var enke, og Karl Dalen, mannen til Dorthe søster, forestod arbeidet på garden.

Første året jeg var på Fjørkenstad, hadde jeg i lønn: 3 par sko, en kjole, noe lerret til undertøy, 1 kg ull til hosor (strømper) og 2 daler. Ulla måtte jeg spinne og binde sjøl, og jeg måtte også spinne kjoleveften vår.

Maten var bra, og vi åt ved samme bordet alle. Jeg lå i størhuskammerset, men der var det ofte kaldt om vinteren. For det meste dreiv jeg med vanlig husarbeid inne. Men i onnene måtte jeg være med på utearbeid: potetsetting, raking, skjæring (skurd) og potetgravst m.m.

I skuronna hadde jeg et halvt mål om dagen i laje, i potetonna ett mål for veka. For det vi arbeidet mer enn lajet, fikk vi litt ekstra betaling. Jeg hadde fri 1 dag i våronna og 1 i slåttonna. Arbeidstida var kl. 5-6 om morgenen til seint på kvelden. Litt moro hadde vi nok den tida også bl.a. dans her og der omkring i Totenvika. Men det var nok ikke å kaste seg på en sykkel eller motorsykkel da, vi måtte nok gå om vi skulle ganske langt bort.

Da jeg var i 20års-alderen, ble jeg gift med Håkon Strande. Vi fikk bygslet husmannsbruket Haugen av Fjørkenstad og brukte det i 10 år. På Fjørkenstad måtte Håkon arbeide omtrent annen hver uke i sommerhalvåret for bruken av Haugen. Om vinteren hogg han gjerne tømmer for betaling. Vi fødte to kuer og to sauer. Jordvegen var på 12-15 mål, men mye av det var bare raskeslått.

Barneflokket vokste, så jeg måtte være med på garden i skur- og potetonna og andre tider også for å få til noe levemåte til barna. Til slutt kunne vi ikke greie oss på Haugen, men sa opp plassen i 1901 og flyttet til Sandbakken. Håkon dreiv da på fjorden (Mjøsa) som båtmann. Men også han var glad i det sterke, så det ble ikke så mye til overs for barna og meg. Han druknet under tømmerfløyting på Mjøsa 10/7 1904.

Jeg satt da igjen med 10 barn, og det var ofte vanskelig å skaffe mat og klær til dem alle. Fikk noen øre dagen av fattigvesenet ei tid, men jeg måtte nok sjøl greie det meste. Barna måtte passe hverandre heime, mens jeg fór omkring på arbeid: vasking, baking, slakting, skur og potetopptaking. I 19 år var jeg seterbudeie på Sletta (en nedlagt gard oppe i skogen). Jeg var ofte sliten og nedfor.

En kveld på Sletta ble jeg så skral at jeg nesten ikke fikk greid stellet mitt. Jeg fikk fælt vondt i hodet og måtte legge meg. Da hadde jeg et syn eller det var kanskje en drøm, som jeg siden aldri har glømt. Jeg tok dette syn eller denne drøm som et tegn på at far var nær og gjerne ville hjelpe meg over mine vanskeligheter og inn i bedre tider. Dette syn trøstet meg meget. Jeg hadde vært jenta hans far da vi vokste opp, mens Marthe var mer mors jente. Ja, tida gikk.

Barna mine vokste da til etter hvert og dro ut en etter en. De har stelt seg bra, så jeg har hatt stor glede av dem. To av "guttene" som er ugifte, bor heime, men arbeider for det meste i

Norsk Folkemuseum, Arkiv 1001-03: Husmannsminner

Denne beretningen er også trykt i TOTN årbok 1983 – "Tolv totninger forteller".

skogen. Ei jente (datter) som arbeider i Oslo, er heime og hjelper oss somme tider. Helsa kan jeg ikke klage på, og jeg har hittil vært god for å lage maten og stelle i huset.

Nå har jeg alderstrygd og har det så godt som jeg aldri før har hatt det. Det kan nok være stille her om dagen når "guttene" er på arbeid. Men mange ser også inn til meg, og da taler vi ofte om gamle dager. Somme tider når jeg er alene, tar jeg bundingen og setter meg på en stol ved vinduet og ser utover bygda og fjorden. Da kan tankene fare tilbake til det livet som var, men også framover mot det livet som kommer. Og jeg kan si som Job: "Herren ga, Herren tok. Herrens navn være lovet!"

Etterskrift

Helge Skeie skrev ned Julie Sandbakkens beretning, og 14. oktober 1960 skrev han følgende tillegg på manuskriptet: "Foranstående "minner" av Julie Sandbakken ble nedskrevet av undertegnede i november 1955 og sendt konservator Ingrid Semmingsen, Norsk Folkemuseum. Da var Julie 92 år gammel. Nå har det gått 5 år til. Julie lever fremdeles og bor på Sandbakken i Totenvika. Syn og hørsel har sviktet noe i det siste, men hun er fremdeles åndsfrisk og rusler oppe hver dag. Hennes datter, som før arbeidet i Oslo, er nå kommet heim for å stelle for moren på hennes "gamle" dager. Julie blir 97 år den 20/12 1960. Hun ble født på Nordre Fjellhaug i Østre Toten 20. desember 1863."